

วัฒนธรรมข้าว : การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้

Rice Culture : Inheritance of Local Wisdom in Beliefs and Rites of Southern Isan Communities

พระปลัดอนันต์ สनพะเนาว์ ศาสตรา เหล่าอรรคะและบุญช่วย พาณิชกุล
Phrapalad Anan Sonpanoa Sattria loanuca and Boonchuey Panitkul
คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Faculty of Cultural Science Mahasarakham University, Thailand.

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีความมุ่งหมาย 3 ประการ คือ เพื่อศึกษาความเป็นมาด้านความเชื่อและพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อและพิธีกรรมด้านประเพณีข้าวของชุมชนอีสานใต้ และเพื่อสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 90 รูป/คน ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก แบบบันทึกผลการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความเป็นมาด้านความเชื่อและพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ เชื่อว่า จะต้องเลี้ยงผีตาแฮกก่อนลงมือทำนา และหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกปี หลังจากนั้นนำเมล็ดข้าวขึ้นเก็บไว้ในยุ้งฉางให้ปิดประตูมิดชิด วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จึงทำพิธีเปิดยุ้งฉาง สู่ขวัญข้าว ตักข้าวในยุ้งไปทำบุญที่วัดหาบฟูนใส่เนา และยังนิยมประกอบพิธีประเพณีบุญคูณลาน ตามความเชื่อที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ
2. สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ พบว่า ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมบุญคูณลาน บุญเปิดยุ้งฉาง เชื่อว่า จะต้องสู่ขวัญข้าวบอกกล่าวพระแม่โพสพ และต้องนำไปทำบุญถวายพระที่วัด ก่อนตักข้าวมาบริโภคและจำหน่ายจ่ายแจก บุญกระยาสารท หรือประเพณีแซนโถงนาตา ของชาวไทยเขมร จัดขึ้นในวันแรมเดือน 10 เชื่อว่า ในวันนี้ผีบรรพบุรุษจะมารอคอยรับ

ส่วนบุญจากลูกหลานอยู่ที่วัด หากไม่เห็นลูกหลานมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้จะเสียใจร้องไห้และสาปแช่งให้ทำมาหากินผิดเคื่องไม่เจริญรุ่งเรือง

3. การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านบุญประเพณีข้าวด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานได้ โดยการมีส่วนร่วมของ บ้าน วัด โรงเรียน กล่าวคือ

บ้าน จัดประชุมชาวบ้าน เพื่อกำหนดวัน เวลา สถานที่ทำบุญ แต่ละประเพณีให้ชัดเจน เชิญชวนชาวบ้านทุกคนรอบครัว ให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทำบุญประเพณีข้าวทุกครั้งที่เกิดขึ้นในชุมชน

วัด ช่วยอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องเสียง เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม แต่ละประเพณี พระสงฆ์ที่วัดจะจัดแสดงพระธรรมเทศนา เกี่ยวกับอานิสงส์การทำบุญเกี่ยวกับข้าว ผู้ไปร่วมพิธีกรรม จะได้รับพรจากพระสงฆ์ ประพรมน้ำพระพุทธรูป หรือ รั้ววัดถ่มมรดกไว้เป็นพุทธานุชา

และโรงเรียนให้จัดเป็น ศูนย์รวมด้านวิชาการ ของชุมชนให้แนวคิด การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านความเชื่อและพิธีกรรมแต่ละบุญประเพณี โดยการจัดกิจกรรมให้หลากหลาย เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนได้ตระหนัก เข้าใจขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เน้นการมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติจริงทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นกิจกรรมวาดภาพ การอ่าน แสดงละคร ทางตรงโดยเข้าร่วมพิธีกรรมแต่ละประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชน และเขียนรายงานส่งคุณครูเป็นการติดตามประเมินผล

คำสำคัญ: วัฒนธรรมข้าว; การสืบสานวัฒนธรรมข้าว; ภูมิปัญญาพื้นบ้าน; ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

Abstract

This thesis has 3 purposes which are; to study the history of rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, to study the current condition and the problems of rice traditional beliefs and rites of Southern Isan communities, and to study the local wisdom in beliefs and rites of Southern Isan communities by qualitative research method. The sample group of 90 people/monks was chosen by a purposive sampling and consisting of knowledgeable persons, operators and general information providers. The tools used for data collecting were survey form, participative observation form, in-depth interview form, group conversation record and workshop record. The data was analyzed and present by the descriptive analysis method.

The results are the following:

1. For the history of rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, the communities believe that before rice planting, worship for Tarhag ghost must be performed. After the harvesting, the rice is kept in the barn and the door of the barn must be closed tightly. On the 3rd day of the waxing moon of the 3rd month, the rites for opening the barn can be performed with Soo Kwan Khao and Harp Foon Sai Na and some of the rice in the barn is taken to the temple. There is also a Boon Koon Larn traditional rite which is a belief inherited from the ancestors.

2. For the current situation and problems in the rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, it was found that there is still an inherited belief and rite of Boon Koon Larn rite and barn opening. It is believed that there must be a Soo Kwan Kao rite to worship Posop Goddess and the rice must be offered to the monks first before consuming or distribution. Boon Kaya Sart virtue rite or San Done Ta rite of Cambodian people is performed on the days of the waning moon in the 10th month. It is believed that the ghosts of deceased ancestors will arrive to receive virtue from their descendants. If they do not see their descendants performing virtue and donation on their behalf, they will be sad and angry and curse them with a hardship in making a living.

3. For the inheritance of local wisdom in rice culture beliefs and rites of Southern Isan communities, there are participation by the households, temples and schools as follows:

Household: Having community meeting to specify the date, time and place of each rite and inviting people from every household to participate in every rite being held in the communities.

Temple: Providing facility, sound equipment and accessories required for the rites and the monks provide Buddhism preaching relating to the virtue of rice. The participants receive blessing from the monks and also holy water and amulets.

School: The schools will be the academic center of the communities and provide ideas for the inheritance of beliefs and rites for each traditional virtue. They can have activities to cultivate the awareness of the students to understand the procedure of each rite with the emphasis on participation and direct and indirect involvement such as drawing, reading, playing and direct involvement by attending the rite that is being held in the communities and present their reports to the teachers for assessment.

Keywords: Rice culture; inheritance of rice culture; local wisdom; belief; tradition and rite

บทนำ

ข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักของชาวไทย โดยเฉพาะชาวอีสาน จากหลักฐานการขุดพบ แกลบข้าว ที่นำมาเป็นส่วนผสมดินเหนียว ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี แหล่งอารยธรรมอีสาน ประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ เรียกว่า ชุมชนอีสานใต้ มีแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ไหลผ่าน ทำให้เกิดบริเวณที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำนาข้าว และเหมาะแก่การตั้งหลักแหล่งชุมชนอีสานใต้ดังกล่าว ชุมชนกลุ่มนี้เคยสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน การทำนาข้าว บุญประเพณีความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว ตลอดจนประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน โดยจัดตามวัน เวลา ฤกษ์ยาม มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และปฏิบัติตามข้อห้าม ตามความเชื่อที่ได้สืบทอดแต่ละบุญประเพณีอย่างเคร่งครัด

วัฒนธรรมเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน (Adivadhanasit, C. et al., 2005) ปัจจุบันชาวอีสานได้ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมข้าว ความเชื่อและพิธีกรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว ได้แก่ บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญเป็ดยังฉาง บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวกระยาสารท และบุญข้าวทิพย์ แต่บางชุมชนได้เปลี่ยนแปลงด้านเวลา โดยนำบุญประเพณีหลายอย่างมาจัดรวมกัน เช่น ชุมชนบ้านหนองบัวทุ่ง จัดประเพณี บุญคูณลาน บุญเป็ดยังฉาง บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวกระยาสารท บุญข้าวทิพย์ และบุญผะเหวด โดยจัดรวมกันในช่วงเทศกาลตรุษจีน ชุมชนบ้านสำโรง จัดประเพณีข้าวประดับดิน บุญข้าวทิพย์และบุญข้าวกระยาสารทโดยจัดรวมกันในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ทั้งนี้เป็นการประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และบุตรหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร ไม่ต้องเสียเวลามาหลายครั้ง วิธีการดังกล่าว อาจทำให้ลูกหลานรุ่นหลัง สืบสานด้านความเชื่อและพิธีกรรมแต่ละบุญประเพณี

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมข้าว : การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ กรณีศึกษากลุ่มไทยลาวบ้านหนองบัวบาน กลุ่มไทยโคราชบ้านหนองบัวทุ่ง และกลุ่มไทยเขมรบ้านสำโรง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้
3. เพื่อศึกษาการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือแบบสำรวจ (Survey) แบบสังเกต (Observation) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Guideline) กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย ได้แก่ ชุมชนอีสานใต้ เฉพาะบ้านหนองบัวบาน จังหวัดชัยภูมิ บ้านหนองบัวทุ่ง จังหวัดนครราชสีมา และ บ้านสำโรง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 18 รูป/คน ได้แก่ วัฒนธรรมอำเภอ พัฒนาการอำเภอ เจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน ผู้นำพิธีกรรมทางศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 54 รูป/คน ได้แก่ เกษตรกรผู้ทำนาข้าว คณะกรรมการหมู่บ้านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุญประเพณีข้าว เจ้าหน้าที่จากองค์กรภาครัฐและองค์กรชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุญประเพณีข้าว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จำนวน 18 รูป/คน ได้แก่ ทายก ทายิกา พุทธศาสนิกชน พ่อค้าประชาชนทั่วไปที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมบุญประเพณีข้าว และนักวิชาการในพื้นที่ที่ศึกษา รวม 90 รูป/คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และสรุปผลการวิจัยด้วยวิธีการแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. **ความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้ จากอดีตจนปัจจุบัน** กล่าวคือ ในอดีตก่อนจะลงมือทำนา และหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกปี จะต้องเลี้ยงผีตาแฉง ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีเจ้าดูแลรักษาข้าวในนา ไม่ให้มีศัตรูข้าวมาทำลายต้นข้าว ทำให้ข้าวในนาเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตมาก เป็นการขอบคุณผู้มีพระคุณต่อชาวนาก่อนจะดักข้าวในยุ้งฉางออกมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจก ญาติพี่น้องต้องทำพิธีเปิดยุ้งฉาง หรือ ทำบุญเปิดยุ้งฉาง เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์นิยมทำพิธีกรรมในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี เป็นการบอกกล่าวพระแม่โพสพ และขออนุญาตดักข้าวออกจากยุ้งฉาง โดยดักไปทำบุญถวายพระที่วัดก่อน ล้วนจึงดักมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจกตามความเหมาะสม ชาวอีสานใต้เชื่อว่าในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันดี มีสิ่งมหัศจรรย์ เกิดขึ้น 3 อย่าง คือ “กบไม่มีปาก นากไม่มีรูทวาร มะขามป้อมมีรสหวาน” ในวันนี้นาชาวนาในชุมชนอีสานใต้ จึงประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา คือ พิธีหาบฝุ่นใส่เนา เชื่อว่า “เป็นวันฟ้าเปิดประตูฝน” พิธีเปิดยุ้งฉาง และพิธีบุญคูณลาน บุญข้าวจี่จัดขึ้นในเดือนสาม บุญข้าวกระยาสารทจัดในเดือนสิบ และบุญข้าวทิพย์จัดขึ้นในช่วงเทศกาลออกพรรษาทุกปี

2. **สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าว ของชุมชนอีสานใต้** พบว่า ปัจจุบันชุมชนอีสานใต้หลายแห่ง เช่น ชุมชนหนองบัวบาน หนองบัวทุ่ง และชุมชนบ้านสำโรง ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรม วัฒนธรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว ได้แก่

2.1 บุญคุณลาน จัดในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 หรือช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เชื่อว่า การทำบุญถวายข้าวเปลือกจะค้าคุณหนุนขึ้นได้ผลผลิตข้าวมากขึ้น พิธีกรรมชาวบ้าน จะนำข้าวไปรวมกัน ประกอบพิธีกรรมถวายข้าวเปลือกแด่พระสงฆ์ที่วัดประจำหมู่บ้านโดยมีพ่อพราหมณ์เป็นผู้นำพิธีกรรม ดำเนินตามขั้นตอน ตามความเชื่อ ปัญหาพบว่า วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมหายไป เช่น การเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน เปลี่ยนแปลงเป็นใช้เครื่องจักรเข้ามาแทน โดยการเกี่ยวและนวดออกมาเป็นเมล็ดนำไปขายให้โรงสี เหลือใช้เฉพาะพอกิน ใส่กระสอบเก็บไว้ได้หมู่บ้านไม่ต้องมียุ้งฉาง

2.2 บุญเปิดยุ้งฉาง ประกอบพิธีกรรมที่ยุ้งฉางของตนเอง เชื่อว่า หลังจากนำเมล็ดข้าวเปลือกเก็บไว้ในยุ้งฉางปิดประตูมิดชิด ไม่ตักข้าวออกจากยุ้งข้าว จนกว่าจะถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จึงจะทำพิธีเปิดยุ้งฉางเพื่อบอกกล่าวพระแม่โพสพแล้ว จะต้องตักข้าวออกไปทำบุญที่วัดก่อน แล้วจึงจะตักมาบริโภคหรือจำหน่ายจ่ายแจกตามต้องการ ปัญหาพบว่า บุญเปิดยุ้งฉาง พบว่าผลผลิตข้าวเหลือน้อย ชาวบ้านนิยมใส่กระสอบเก็บไว้ได้หมู่บ้าน สะดวกในการนำไปสี ไม่ต้องประกอบพิธีกรรม ไม่ต้องรอเวลาฤกษ์ยาม

2.3 บุญข้าวกระยาสารท หรือชาวไทยเขมรนิยมเรียกว่า สารทเขมร จัดพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตอนเช้า จะจัดห่อข้าวใหญ่สำหรับถวายพระ ห่อข้าวน้อย สำหรับอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ และข้าวสาก ซึ่งมีอาหารคาว-หวาน และข้าวกระยาสารทสำหรับไปเลี้ยงผีตาแฮกที่เฝ้าดูแลรักษาไร่นา ชาวอีสานใต้เชื่อว่า ในงานบุญข้าวกระยาสารท เป็นบุญที่ยิ่งใหญ่มาก ลูกหลานจะต้องมาร่วมทำบุญโดยพร้อมหน้า หากใครไม่มาร่วม ผีบรรพบุรุษจะโกรธเคืองและสาปแช่งให้ทำมาหากินผิดเคือง ปัญหาพบว่า วัตถุดิบที่นำมาทำข้าวกระยาสารท ราคาแพงหายาก กระยาสารทสดดั้งเดิมขาดการสืบทอด

3. การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ดำเนินการโดยได้รับความร่วมมือจาก บ้าน วัดและโรงเรียน ดังนี้

3.1 บุญคุณลาน มีการสืบสาน โดยชาวบ้านและกรรมการหมู่บ้าน ประชุมกำหนดวันทำบุญชัดเจน คือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ในวันนี้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านทุกครอบครัว ได้นำข้าวเปลือกไปทำบุญร่วมกันที่วัด ตามกำลังศรัทธา วัดเป็นสถานที่จัดงานบุญประเพณีที่ชุมชนจัดขึ้น และอำนวยความสะดวกสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม จัดแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับอานิสงส์การทำบุญ โรงเรียนจัดแสดงนิทรรศการให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดงานบุญประเพณี

3.2 บุญเปิดยุ้งฉาง มีการสืบสานโดยการประชุมชาวบ้านเพื่อกำหนดวันทำบุญเปิดยุ้งฉาง ตามความเชื่อ คือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี และเชิญชวนสมาชิกทุกครอบครัวเข้าร่วมพิธีกรรมเปิดยุ้งฉางที่จัดขึ้นในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม ด้วยการมอบหมายให้แต่ละครอบครัว รับผิดชอบนำสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมไปร่วมตามความเหมาะสม ส่วนทางวัดช่วยบอกบุญไปทางพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้าน และชุมชนใกล้เคียงให้มาร่วมพิธีกรรม และจัดแสดงพระธรรมเทศนาอานิสงส์ของบุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว และทางโรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมโดยให้นักเรียนวาดภาพยุ้งฉาง จัดนิทรรศการ และกิจกรรมอื่นๆตามความเหมาะสม

3.3 บุญข้าวกระยาสารท โดยเริ่มจากประชุมชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจว่าชุมชนอีสานใต้ได้สืบทอดประเพณีบุญข้าวกระยาสารท อดีตจนถึงปัจจุบันและได้ปฏิบัติโดยเคร่งครัด กำหนดวันทำบุญตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในช่วงเทศกาลนี้ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันซื้อวัตถุดิบที่นำมาใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ น้ำตาล มะพร้าว แป้งทำขนม ผลไม้ หนาม พลุ เป็นต้น จัดอบรมการทำกระยาสารทแบบดั้งเดิมโดยครูภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชนเป็นวิทยากร ซึ่งได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุนด้วยดี ส่วนสถาบันทางศาสนา(วัด) อำนวยความสะดวกสถานที่บริการเครื่องใช้ อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม และยังสนับสนุนให้มีการสาธิตการแข่งขัน การทำข้าวกระยาสารทแบบดั้งเดิมซึ่งรางวัลจากผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนกิจกรรมในช่วงเทศกาลบุญกระยาสารทเขมร และสถาบันการศึกษา(โรงเรียน) ช่วยจัดกิจกรรมวันสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวที่จัดขึ้นในชุมชนและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นส่งเสริมให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญของบุญประเพณีข้าวที่จัดขึ้นในชุมชน สามารถสืบสานกิจกรรมความเชื่อและพิธีกรรมได้ โดยเฉพาะการทำข้าวกระยาสารทแบบพื้นบ้านซึ่งโรงเรียนได้เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้ด้วยการสาธิตให้ดู และให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงเพื่อให้สามารถสืบทอดประเพณีดังกล่าวได้ตลอดไป

อภิปรายผล

ความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าวของชุมชนอีสานใต้

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ในอดีตก่อนจะลงมือทำนา และหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จทุกปี จะต้องเลี้ยงผีตาแฮก ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีเฝ้าดูแลรักษาข้าวในนา ไม่ให้มีศัตรูข้าวมาทำลายต้นข้าว ทำให้ข้าวในนาเจริญงอกงาม ได้ผลผลิตมาก เป็นการขอบคุณผู้มีพระคุณต่อชาวนา ก่อนจะดักข้าวในยุ้งฉางออกมาบริโภคหรือจำหน่ายแจก ญาติพี่น้องต้องทำพิธีเปิดยุ้งฉาง หรือ ทำบุญเปิดยุ้งฉาง เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์นิยมทำพิธีกรรมในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี เป็นการบอกกล่าวพระแม่โพสพ และขออนุญาตดักข้าวออกจากยุ้งฉาง โดยดักไปทำบุญถวายพระที่วัดก่อน ล้วนจึงดักมาบริโภคหรือจำหน่ายแจกตามความเหมาะสม ชาวอีสานใต้เชื่อว่า ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันดี มีสิ่งมหัศจรรย์ เกิดขึ้น 3 อย่าง คือ “กบไม่มีปาก นากไม่มีรูทวาร มะขามป้อมมีรสหวาน” ในวันนี้ชาวนาในชุมชนอีสานใต้ จึงประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา คือ พิธีหาบฟูนใส่ना เชื่อว่า “เป็นวันฟ้าเปิดประตูฝน” พิธีเปิดยุ้งฉางและพิธีบุญคุณลาน สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมโดยมาลี โนวส์กี (ค.ศ. 1884-1942) ได้นำเสนอแนวคิด หลักของทฤษฎีนี้คือ “การเน้นที่วัฒนธรรมในการทำหน้าที่สนองความต้องการต่อความจำเป็นของปัจเจกบุคคล” ได้แก่ ความจำเป็นพื้นฐาน คือปัจจัยสี่ ความต้องการด้านสังคม ได้แก่การแบ่งปันอาหาร การผลิตข้าว และการผลิตสินค้าอื่นๆ ความต้องการสงบทางใจ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และต้องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ที่คนในชุมชนจัดขึ้น และสอดคล้องกับ เอี่ยม ทองดี (Tong, A., 1994) ได้ศึกษาเกี่ยวกับข้าว “วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง” ลักษณะการผสมผสานวัฒนธรรมข้าวที่เกิดขึ้น พบว่ามีการ

เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะการเลือกปฏิบัติ กล่าวคือ วัฒนธรรมใดที่มีองค์ความรู้และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยเข้ามาแทนที่ วัฒนธรรมพื้นบ้านจะเลิกไป ส่วนใดที่ยังไม่มีสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่ เช่น การใช้เคียวเกี่ยวข้าว ยังมีให้เห็น ทั้งใช้เคียวและใช้เครื่องจักรเกี่ยวข้าว อาจเรียกได้ว่า วัฒนธรรมข้าวแบบผสมผสาน

สภาพปัจจุบันและปัญหาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าว ของชุมชนอีสานใต้
พบว่า ปัจจุบันชุมชนอีสานใต้หลายแห่ง เช่น ชุมชนหนองบัวบาน หนองบัวทุ่ง และชุมชนบ้านสำโรง ยังสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรม วัฒนธรรม บุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว ได้แก่ บุญคูณลาน นิยมจัดในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 หรือช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เชื่อว่า การทำบุญถวายข้าวเปลือกจะค้าคูณหนุนขึ้น ร่ำรวยได้ผลผลิตข้าวมากขึ้น พิธีกรรมปัจจุบันชาวบ้าน จะนำข้าวไปรวมกันที่วัด ประกอบพิธีกรรมถวายข้าวเปลือกแด่ พระสงฆ์ที่วัดประจำหมู่บ้าน โดยมีพ่อพราหมณ์เป็นผู้นำพิธีกรรม ดำเนินตามขั้นตอน ตามความเชื่อ ปัญหาพบว่า วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมหายไป เช่น การเกี่ยวข้าวด้วยแรงงานคน เปลี่ยนแปลงเป็นใช้เครื่องจักรเข้ามาแทน ด้วยวิธีการและนวดออกมาเป็นเมล็ดนำไปขายให้โรงสี เหลือใช้เฉพาะพอกิน ใส่กระสอบเก็บไว้ได้ถุนบ้านไม่ต้องมียุ้งฉาง

บุญเปิดยุ้งฉาง ประกอบพิธีกรรมที่ยุ้งฉางของตนเอง โดยเชื่อว่า หลังจากนำเมล็ดข้าวเปลือกเก็บไว้ในยุ้งฉางปิดประตูมิดชิด ไม่ตักข้าวออกจากยุ้งข้าว จนกว่าจะถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 จึงจะทำพิธีเปิด หรือทำบุญเปิดยุ้งฉาง หลังจากประกอบพิธีกรรมเปิดยุ้งฉาง เพื่อบอกกล่าวพระแม่โพสพแล้ว จะต้องตักข้าวออกไปทำบุญที่วัดก่อน แล้วจึงจะตักมาบริโภคหรือจำหน่ายแจกตามต้องการ ปัญหาพบว่า บุญเปิดยุ้งฉางพบว่าผลผลิตข้าวเหลือน้อย ชาวนานิยมใส่กระสอบเก็บไว้ได้ถุนบ้าน สะดวกในการนำไปสี ไม่ต้องประกอบพิธีกรรม ไม่ต้องรอเวลาฤกษ์ยาม บุญข้าวกระยาสารท หรือบุญเดือนสิบ ชุมชนไทยเขมรนิยมเรียกว่า สารทเขมร จัดพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตอนเช้า จะจัดห่อข้าวใหญ่สำหรับถวายพระ ห่อข้าวน้อย สำหรับอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ และข้าวสาก ซึ่งมีอาหารคาว-หวาน และข้าวกระยาสารทสำหรับไปเลี้ยงผีตาแฮกที่เฝ้าดูแลรักษาไร่นา ชาวอีสานใต้ เชื่อว่า ในงานบุญข้าวกระยาสารท เป็นบุญที่ยิ่งใหญ่มาก ลูกหลานจะต้องมาร่วมทำบุญโดยพร้อมหน้า หากใครไม่มาร่วม ผีบรรพบุรุษจะโกรธเคืองและสาปแช่งให้ทำมาหากินฝืดเคือง ปัญหาพบว่า วัดฤดูบิที่นำมาทำข้าวกระยาสารท ราคาแพงหายาก กระยาสารทสดดั้งเดิมขาดการสืบทอด บุญข้าวทิพย์ ปัจจุบันนิยมจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ช่วงเทศกาลออกพรรษา โดยเชื่อว่า หลังจากพระองค์ทรงเสวยข้าวทิพย์ที่นางสุชาดานำไปถวาย ทรงตรัสรู้และเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อเทศนาโปรดพระมารดาตลอดเวลาเข้าพรรษา แล้วจึงเสด็จลงมาโลกมนุษย์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ผุ้ชนที่คอยรับเสด็จจำนวนมาก จึงจัดกระทำ มหาบูชายิ่งใหญ่ โดยทำพิธีทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ด้วยข้าวทิพย์ เรียกว่า “ตักบาตรเทโวโลหนะ” หรือเรียกสั้นๆว่า “ตักบาตรเทโว” ปัญหาพบว่า แต่ละชุมชนยังขาดความรู้ในการปรุงข้าวทิพย์ เพราะการกวนข้าวทิพย์รวมกันจำนวนมาก เกิดปัญหาการแบ่งปันไม่ทั่วถึง ความเคารพนับถือในการบริหรน้อยลง คนในสังคมแบ่งกันเป็นกลุ่ม ซึ่งต้องแก้ไขการบริหารจัดการในสังคมให้เป็นระบบ

จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน ชาวอีสานใต้ ยังให้ความสำคัญด้านประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม บุญประเพณีข้าว โดยสืบทอดการทำบุญตามประเพณี ฮีตสิบสองของชาวอีสาน ยิ่งกว่านั้นแต่ละบุญประเพณี

ยังมุ่งเน้นความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ สอดคล้องกับทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ โดยวิลเลียม เจมส์ (William James. 1842-1910) เห็นว่า “สัญลักษณ์สามารถทำให้บุคคลคิดคำนึงถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับบุคคลอื่นหรือสิ่งของใดๆ ได้แม้ว่าคนหรือสิ่งของนั้นจะไม่อยู่ในขณะนั้นแล้วเราก็จะกระทำการสิ่งต่างๆ ไปตามสัญลักษณ์ที่เรากำหนด และทฤษฎีนี้ยังเน้นการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคมเนื่องมาจากสัญลักษณ์ โดยเฉพาะภาษาเป็นสื่อการติดต่อที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความผูกพันและสัมพันธ์กันจนสร้างเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม ทำให้สังคมมีการจัดระเบียบขึ้น

การสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ดำเนินการโดยได้รับความร่วมมือจาก บ้าน วัดและโรงเรียน ดังนี้

บุญคุณลาน มีการสืบสาน บ้าน โดยชาวบ้านและกรรมการหมู่บ้าน ประชุมกำหนดวันทำบุญชัดเจน คือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ในวันนี้ขอความร่วมมือจากชาวบ้านทุกครอบครัว ได้นำข้าวเปลือกไปทำบุญร่วมกันที่วัด ตามกำลังศรัทธา วัด เป็นสถานที่จัดงานบุญประเพณีที่ชุมชนจัดขึ้น และอำนวยความสะดวกสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม จัดแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับอานิสงส์การทำบุญโรงเรียน จัดแสดงนิทรรศการให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้สนใจได้ศึกษา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดงานบุญประเพณี บุญเปิดยั้งฉาง บ้าน ประชุมชาวบ้านเพื่อกำหนดวันทำบุญเปิดยั้งฉาง ตามความเชื่อ คือวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี และเชิญชวนสมาชิกทุกครอบครัวเข้าร่วมพิธีกรรมเปิดยั้งฉางที่จัดขึ้นในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม ด้วยการมอบหมายให้แต่ละครอบครัว รับผิดชอบนำสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมไปร่วมตามความเหมาะสม วัด ช่วยบอกบุญไปทางพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงให้มาร่วมพิธีกรรม และจัดแสดงพระธรรมเทศนาอานิสงส์ของบุญประเพณีเกี่ยวกับข้าว โรงเรียน จัดกิจกรรมส่งเสริมโดยให้นักเรียนวาดภาพยั้งฉางจัดนิทรรศการ และกิจกรรมอื่นๆตามความ ผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อและพิธีกรรมบุญคุณลานในอดีตชาวอีสานได้มีการปฏิบัติตาม ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อชะล่าอย่างเคร่งครัด การประกอบพิธีกรรมกำหนดฤกษ์ยาม โดยมีหมอปราหมณ์เป็นผู้นำในพิธีกรรม หากชาวนาทำนาได้ข้าวอุดมสมบูรณ์ก็จะจัดงานเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ เลี้ยงดูกันเต็มที่ อาทิ จัดเตรียมเหล้าสาโทอันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวอีสาน นิยมทำเหล้าสาโทในฤดู เก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นอัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชาวอีสาน แต่ถ้าได้ผลผลิตน้อยก็จะจัดไม่ใหญ่โตนัก ทำพอเป็นพิธี เช่น ทำบุญตักบาตร และเชิญหมอขวัญประกอบพิธีไหว้แม่โพสพ เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณแก่ข้าว จนเป็นที่มาของ “บุญคุณลาน” รวมถึงพระคุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติที่มีส่วนสัมพันธ์กับการทำนา สู่ขวัญลานนวดข้าว คือ พิธีกรรม ที่เปรียบเสมือนหลักประกันความมั่นคงแห่งชีวิตของชาวอีสานและความอุดมสมบูรณ์แห่งผลผลิตของข้าวที่จะได้รับ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พบว่า เป็นความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ การให้คุณค่ากับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการให้ความเคารพต่อบรรพบุรุษ และสิ่งที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสืบทอดมา เพื่อจะอธิบายถึงความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งเป็นวิญญานของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน เรียกว่า เจ้าปู่หรือผีปู่ตา เชื่อว่าจะคุ้มครองลูกบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยพิบัติทั้งปวง

บุญข้าวกระยาสารท บ้าน ชุมชนอีสานใต้ได้สืบทอดประเพณีบุญข้าวกระยาสารท อดีตจนถึงปัจจุบันและได้ปฏิบัติโดยเคร่งครัด กำหนดวันทำบุญตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี เพื่อลดปัญหาค่าใช้จ่ายในช่วงเทศกาลนี้ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันซื้อวัตถุดิบที่นำมาใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ น้ำตาล มะพร้าว แป้งทำขนม ผลไม้ หมากรุก เป็นต้น จัดอบรมการทำกระยาสารทแบบดั้งเดิมโดยครูภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชนเป็นวิทยากร ซึ่งได้งบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลในการสนับสนุน วัด อำนวยความสะดวกสถานที่บริการเครื่องใช้อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม และยังสนับสนุนให้มีการสาธิตการแข่งขัน การทำข้าวกระยาสารทแบบดั้งเดิมซึ่งรางวัลจากผู้มีจิตศรัทธา สนับสนุนกิจกรรมในช่วงเทศกาลบุญกระยาสารทเขมร โรงเรียน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ส่งเสริมให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญของบุญประเพณีข้าวที่จัดขึ้นในชุมชนสามารถสืบสานกิจกรรมความเชื่อและพิธีกรรมได้ โดยเฉพาะการทำข้าวกระยาสารทแบบพื้นบ้านซึ่งโรงเรียนได้เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้ด้วยการสาธิตให้ดู และให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง สอดคล้องกับการวิจัยของสุนีย์ อภิชาติกุลชัย (Apichartkulchai, 2015) การที่สมาชิกชุมชนและเครือข่ายมีแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายของชุมชนเพื่อการรักษาสมดุลไว้ 3 ด้าน คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างกิจกรรมสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ตลอดจนไปจนถึงชุมชนต่างๆ ในการสร้างความเข้มแข็งและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข นอกจากนี้การการอนุรักษ์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจะเป็นส่วนสำคัญที่สามารถรักษาความเป็นชุมชน หรือมิติทางสังคมในชุมชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้การมีศรัทธาในพระสงฆ์ที่ตนเองนับถือ หรือนำแนวทางที่ท่านนำเสนอมาปฏิบัติด้วยปัญญา จะสามารถรักษาวัฒนธรรมอย่างรู้คุณค่าและรักษาได้อย่างเหมาะสม ดังที่ วิโรจน์ วิชัย (Vichai, 2016) นำเสนอไว้ว่า “ศรัทธาเป็นเครื่องชักจูงให้ผู้คนโน้มนำให้บุคคลเริ่มต้นปฏิบัติธรรม ศรัทธาคอยจรรโลงการปฏิบัติธรรมให้ดำเนินต่อไปด้วยความเพียรพยายาม แต่บทบาทศรัทธาต้องเชื่อมโยงสู่ปัญญาเสมอ

จะเห็นได้ว่า ชุมชนชาวอีสานใต้ ประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียนให้ความสนใจในการร่วมกิจกรรมสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าว เพื่อสืบสานบุญประเพณีข้าวให้เป็นเอกลักษณ์ของตนและเพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน เพราะวัฒนธรรมข้าวเป็นวัฒนธรรมซึ่งกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นพื้นฐาน สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม โดยจูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) มอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้นักมนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือเทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมและวัฒนธรรม จูเลียน สจ๊วต ยังเห็นว่า “มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น เช่น สภาพแวดล้อมทางระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้เอื้อต่อการทำนาข้าวของชุมชนอีสานใต้ การส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวบนพื้นฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้สืบสานต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการศึกษางานวิจัยฉบับนี้ ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาด้านความเชื่อ และพิธีกรรมวัฒนธรรมข้าว สภาพปัจจุบันและปัญหา และการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บุญประเพณีข้าว ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ควรนำผลการศึกษารั้งนี้ไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านในพื้นที่อื่นๆทั่วประเทศ โดยการประยุกต์ใช้ผลการศึกษาฉบับนี้ให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนแต่ละพื้นที่ในประเทศไทย และอาจจะเสนองบประมาณจัดตั้งศูนย์อบรมหรือแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อเผยแพร่การทำขนมพื้นบ้านของชุมชนอีสานใต้ สอนให้ฟรี ไม่มีค่าใช้จ่าย จัดอุปกรณ์เครื่องใช้ วิทยากรพร้อม เน้นการปฏิบัติจริงผู้เรียนทำได้มีคุณภาพ จำหน่ายได้ ผู้เรียนมีรายได้เพิ่ม และควรเน้นการประชาสัมพันธ์ กำหนดการเผยแพร่ภูมิปัญญาพื้นบ้านให้ชัดเจน ต้องนำเสนอข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำงานวิจัยในครั้งต่อไป

ควรดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้านให้หลากหลาย แต่ละด้านต้องมีครูภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องชาวรับผิดชอบถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และควรเน้นการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค ของการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน พร้อมหาแนวทางวิธีการสืบสานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบัน และสามารถสืบสานได้ตลอดไป

References

- Adivadhanasit, C. et al. (2005). *Sociological*. (12th ed.). Bangkok: Kasetsart University.
- Apichartkulchai, S. (2015). Networks Enhancement of The Community-Based Tourism for Peaceful Communities : A Case Study of Amphawa Floating Market, Samut Songkhram Province, *Journal of MCU Peace Studies*, 3(1), 115-129.
- Vichai V. (2016). Methods for Buddhist Academic Studies. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(1), 106-118.
- Tong, A. (1994). *Rice Culture : Rice Rituals and Farming*. (Edition 2). Bangkok: Saha-dhammika.